
II. ЕКОНОМІКА, ОРГАНІЗАЦІЯ І УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 334.7.009.12:338.43

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМИ ОПЕРАЦІЙНИМИ СИСТЕМАМИ В ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ-ВИРОБНИКІВ

О. М. Помаз, кандидат економічних наук

На сучасному етапі все більшого значення набувають прогресивні підходи до вирішення проблем управління виробництвом. Особливо актуальною проблемою стає для сільськогосподарського виробництва, зокрема галузі рослинництва, що характеризується значним ступенем невизначеності та ризику. Цю статтю присвячено теоретичним аспектам управління аграрними операційними системами вітчизняної рослинницької галузі.

Загальні питання розвитку агропромислового виробництва досліджували у своїх працях Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяк [9], М. В. Зубець [4], Ф. Т. Міколяш, В. В. Бондарчук, М. Я. Коник [7], О. М. Царенко, Н. О. Бей, І. І. Дяконова, І. В. Сало [12] та ін. Проблеми управління аграрними операційними системами висвітлені у дослідженнях С. Борковскі [1], М. С. Віткова [2], О. В. Воронянської [3], Л. І. Федулової [11] та ін. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць із зазначеної проблеми та певні досягнення в її розв'язанні, ще залишається ряд питань, які необхідно вивчати.

Метою статті є вивчення теоретичних аспектів управління аграрними операційними системами в галузі рослинництва вітчизняних підприємств-виробників.

Переважаюча більшість вітчизняних науковців справедливо зауважують, що сільське господарство України є стратегічною галуззю народного господарства, оскільки продукти сільського господарства становлять основу продовольчої безпеки держави [9, 12].

Проте тривала дія деструктивних процесів упродовж 1991–1999 рр., призвела до суттєвого зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема рослинницької галузі [2, с. 189]. Близько 30 % сільськогосподарських підприємств є збитковими, а рентабельність виробництва більшості видів сільськогосподарської продукції недостатня для забезпечення розширеного відтворення. Низька дохідність виробництва стримує його модернізацію, впровадження нових технологій, оновлення матеріально-технічної бази. Урожайність сільськогосподар-

ських культур значно нижча, ніж у розвинених країнах світу [9, с. 5].

Проблема підвищення ефективності функціонування АПК, зокрема сфери сільськогосподарського виробництва в Україні, в період економічної кризи суттєво загострилася. Спостерігаються негативні тенденції, що призвели до спаду виробництва та рівня споживання продовольства, які безпосередньо впливають на погіршення добробуту та рівня життя всього населення України. Загальна економічна криза вразила всі галузі АПК, але особливо загрозливими є скорочення виробництва основних видів продукції харчування [5, с. 38–42].

В. В. Лопушанська констатує, що в сільському господарстві України як урожаї у сприятливі роки (зокрема 2008 р., 2010–2011 рр.), так і збитки у критичні (зокрема, 2003 р., 2007 р. та ін.) залежали переважно не стільки від інтенсифікації виробництва чи управлінських факторів, скільки від погодно-кліматичних умов [6]. Певною мірою це підтверджує О. В. Воронянська, яка звертає увагу на нестабільність світових продовольчих ринків, причиною якої стали несприятливі погодні умови та інші непередбачувані чинники макроекономічного рівня [3, с. 117].

Проте, як наголошують О. М. Царенко, Н. О. Бей, І. І. Дяконова та І. В. Сало, головна причина втрати Україною статусу «житниці Європи» полягає не в погодних умовах, а в забезпеченні сільськогосподарського виробництва якісним насінням, технікою, міндобривами та гербіцидами [12].

Президент НААН М. В. Зубець у звітній доповіді на сесії Загальних зборів НААН України 24–25 листопада 2010 р. наголосив на тому, що основною причиною того, що вітчизняні виробники рослинницької продукції мають урожайність у 2–3 рази нижчу, ніж у розвинених країнах, є недотримання ними технологій виробництва продукції. Так, зокрема, переважно своїй масі сільгоспвиробники застосовують спрощені технології вирощування сільськогосподарських культур, тільки половина посівних площ удобрюється, а дози застосування як мінеральних, так і органічних добрив в рази менші, ніж технологічно необхідні [4, с. 5].

Одним із важливих чинників, що впливає на процес становлення господарюючих суб'єктів аграрної сфери, є матеріально-технічне забезпечення та ефективність його використання. Від наявності техніки необхідної кількості та якості залежить ефективність виробництва, фондовіддача, рентабельність капіталу та низка інших показників фінансово-господарського функціонування підприємства. Проте протягом останніх двадцяти років відбулося значне зниження рівня забезпечення сільського господарства тракторами, комбайнами та іншою технікою до 45–50 % до потреби, при цьому понад 90 % технічних засобів потребують заміни внаслідок їх спрацьованості [2, с. 189].

Загальноприйнятим фактом є те, що розвиток сільського господарства відбувається на основі підвищення родючості землі внаслідок впровадження механізмів економічної ефективності виробництва. За цих умов забезпечується збільшення валової і товарної продукції, зміцнюється матеріально-технічна база галузі [12]. Це є можливим за умови впровадження сучасного управління аграрними операційними системами в галузі рослинництва.

Л. І. Федулова підкреслює, що розгляд менеджменту виробничого підприємства як складної системи багатофункціонального управління дозволяє усвідомити внутрішні та зовнішні важелі регулювання усієї виробничої діяльності загалом і, таким чином, досягти їх збалансованості в умовах мінливості ринкового оточення. Для створення сучасної системи виробничого менеджменту вітчизняних підприємств необхідний чіткий, науково обґрунтований методологічний апарат, ядром якого повинна стати стратегія підприємства, створена на основі поглибленого економічного аналізу та прогнозування з обов'язковою побудовою різноманітних моделей поведінки як усієї системи загалом, так і окремих її підсистем [10].

Операційна система – це система виробничо-управлінської діяльності підприємства, яка включає людські, матеріально-технічні, технологічні, інтелектуальні інформаційні складові, що виконують функції з розробки організаційних систем, котрі забезпечують максимально

ефективне використання матеріалів, людських ресурсів, обладнання, виробничих приміщень у процесі виготовлення продукції та управління ними, спрямовані на забезпечення цілей організації, враховуючи вимоги ринку [11, с. 21–22].

Аграрна операційна система включає засоби і предмети праці, виробничий персонал і технології, які спрямовані на перетворення предметів праці. Структурними складовими операційної системи землеробства є ті, що:

- безпосередньо виконують функції перетворення предметів праці (переробна підсистема);
- здійснюють технологічне забезпечення функціонування переробної підсистеми (заправка технологічними матеріалами, транспортно-технологічні та вантажно-розвантажувальні операції тощо);
- здійснюють технічне обслуговування засобів праці (машинно-тракторного та автомобільного парку) і забезпечують працездатність машин;
- забезпечують управління переробною підсистемою (підсистема планування та контролю) [8].

Польські дослідники І. Дурлік, К. Пастернак, С. Борковські та К. Улевіч (I. Durlik, K. Pasternak, S. Borkowski, R. Ulewicz) наводять три основні цілі створення і функціонування виробничих систем:

- зростання якості й актуальності продуктів і матеріальних послуг;
- зниження собівартості виробництва;
- зростання продуктивності [1].

Операційна систем землеробства є складною динамічною соціобіологічною системою, яка включає персонал, технічні засоби, а також біологічні об'єкти (грунт, рослини, тварини тощо). Існування у складі операційної системи людини (персоналу) сприяє набуттю системою таких властивостей як: цілеспрямованість, самоорганізація, саморозвиток [8].

Рівень реалізації цих властивостей залежить від рівня кваліфікації персоналу та якості інформаційного забезпечення системи [8].

Операційні системи на рівні технологічних операцій або технологічного процесу в землеробстві переважно є одноразовими, оскільки в

наступному сезоні кліматичні умови можуть бути відмінними від цьогорічних, що зумовить зміну складу параметрів машинно-тракторних агрегатів, способів їх дій. Але операційна система післязбирального обробітку зерна може бути довгостроковою, незважаючи на сезонний характер її функціонування [8].

О. В. Воронянська зауважує, стратегією розвитку вітчизняної зернової галузі має стати впровадження ресурсозберігаючих технологій та перехід на переважно органічне землеробство [3, с. 118]. Ця думка відповідає твердженням ряду інших авторів. Зокрема, Ф. Т. Міколяш, В. В. Бондарчук і М. Я. Коник наголошують на тому, що інвестування розвитку сільськогосподарського виробництва має бути спрямоване на впровадження новітніх енергоощадних технологій з урахуванням їх екологічного впливу на навколишнє середовище, тобто має забезпечуватися розширене відтворення основного капіталу [7].

Отже, витрати ресурсів на відтворення застарілих технологій є недопустимими, удосконалення управління операційними системами в галузі рослинництва – це орієнтація на нові високі технології, інтенсивний тип економічного розвитку, що передбачає зростання продуктивності землі, матеріально-технічних ресурсів, праці й капіталу [7].

Таким чином, ефективність і сталий розвиток галузі рослинництва вітчизняних підприємств-виробників у повній мірі залежать від сучасного управління аграрними операційними системами. Операційну систему землеробства необхідно розглядати як складну поліструктурну динамічну соціобіологічну систему, якій притаманні цілеспрямованість, самоорганізація та саморозвиток. Сучасне сільськогосподарське виробництво має базуватися на ресурсозберігаючих і екологічно безпечних технологіях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борковські Станіслав. Управління виробництвом – інструменти вдосконалення виробництва : підручник / Станіслав Борковські, Роберт Улевіч ; коректор укр. мови Касян С. Я. – Д. : Ліра, 2010. – 238 с.

2. Вітков М. С. Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва на інноваційній основі : монографія / М. С. Вітков. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2008. – 220 с.
3. Воронянська О. В. Стратегічний розвиток аграрних підприємств через підвищення економічної ефективності зернової галузі / О. В. Воронянська // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 1 (17). – С. 117–123.
4. Зубець М. В. Наукові засади розвитку агропромислового виробництва в сучасних умовах / М. В. Зубець // Економіка АПК. – 2011. – № 1. – С. 3–8.
5. Лозинська І. В. Основні проблеми розвитку та методи підвищення ефективності функціонування АПК / І. В. Лозинська // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – 2011. – Вип. 6/2. – С. 38–42.
6. Лопушанська В. В. Оптимальні стратегії розвитку галузей рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області / В. В. Лопушанська // Бізнес-навігатор. – 2012. – № 2 (28). – С. 87–95.
7. Міколяш Ф. Т. Методологічні аспекти інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарського виробництва / Ф. Т. Міколяш, В. В. Бондарчук, М. Я. Коник // Вісник Львівської державної фінансової академії. – 2009. – № 16. – С. 62–72.
8. Операційний менеджмент : навч. посіб. / [В. І. Перебийніс, В. В. Писаренко, О. М. Помаз, О. В. Василенко та ін.] ; за ред. В. І. Перебийніса. – Полтава : ПДАА, 2008. – 664 с.
9. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.
10. Федулова Л. І. Системне управління підприємством на основі організаційно-економічних моделей : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка підприємства і організація виробництва» / Л. І. Федулова ; Ін-т економіки пром-сті НАН України. – Донецьк, 1998. – 452 с.
11. Федулова Л. І. Управління операційною системою виробничого підприємства / Л. І. Федулова, О. В. Декалюк. – Хмельницький, 2005. – 192 с.
12. Царенко О. М. Економіка розвитку : підручник / О. М. Царенко, Н. О. Бей, І. І. Д'яконова, І. В. Сало. – Суми : Універ. кн., 2004. – 590 с.

УДК 004:339.543(477)

«ЕЛЕКТРОННА МИТНИЦЯ» – ЯКІСНО НОВИЙ ЕТАП НАДАННЯ МИТНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНИ

Т. В. Шталь, доктор економічних наук

Суттєве збільшення рівня прозорості діяльності органів Державної митної служби України можливе тільки за умов інтенсивного використання сучасних інформаційних технологій у їх діяльності. З огляду на це, доцільно буде дослідити причини створення, реалії впровадження та прогнози майбутнього функціонування системи «Електронна митниця» на теренах України. Щоб оцінити тенденції розвитку та можливі способи розв'язання подібних проблем, розглянемо приклади введення електронної митниці в розвинутих країнах світу.

Поняття та стан упровадження проекту «Електронна митниця» досліджено у працях таких провідних українських учених, як: І. Муратов, І. Владимировський, О. Мостовенко, П. В. Пашко, А. Дубініна, Ю. М. Дьомкін та ін. Вивченню зарубіжного досвіду застосування зазначених технологій в митній справі присвячені публікації Г. Грица, Б. Томас, Д. Сімсон, М. Салехі, Яо-Хуа Тан та ін.

Аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців дозволив дійти висновку про недостатній вивчення розвитку митно-тарифного регулювання в Україні та про на-